ЕВРОПЕЙСКА
КОМИСИЯ

Брюксел, 9.7.2025 г.
COM(2025) 366 final

ДОКЛАД НА КОМИСИЯТА ДО ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ, СЪВЕТА, ЕВРОПЕЙСКИЯ ИКОНОМИЧЕСКИ И СОЦИАЛЕН КОМИТЕТ И КОМИТЕТА НА РЕГИОНИТЕ

Оценка на Знака за европейско наследство (ЗЕН) за периода 2018—2024 г.

{SWD(2025) 176 final}

1. Увод

Знакът за европейско наследство (ЗЕН) беше въведен през 2011 г. като европейска инициатива, за да се увеличи видимостта на общото културно наследство на Европа и да се насърчи по-силно изразена европейска идентичност. Инициативата имаше за цел да свърже европейската публика, особено младите хора, като се насърчи разбирането както на националните, така и на европейските ценности и история. Основна цел на ЗЕН беше да се укрепи европейската идентичност, като се изтъкнат общите исторически събития и културни ценности. Чрез представянето на обекти на културно-историческо наследство от национално и европейско значение в инициативата бе подчертано, че европейската идентичност се формира както от индивидуалната национална история, така и от общия европейски опит. ЗЕН имаше за цел също така да се поощри междукултурният диалог, чрез което да се насърчи зачитането на различните култури и да се създаде платформа за взаимно разбирателство. Друг значим резултат от въвеждането на ЗЕН беше повишаването на популярността на обектите на културно-историческо наследство, които са формирали европейската история и култура. Очакваше се много от тези обекти, често подценявани в контекста на европейския културен туризъм, да получат видимост, което да допринесе за тяхното съхранение и популяризирането им като образователни платформи. Инициативата също така имаше за цел да се привлече по-широка аудитория, с което да се стимулират гордостта на местните жители, туризмът и местните икономики. ЗЕН бе насочен към ангажирането на младежи чрез иновативни образователни ресурси, семинари и изложби, за да се подобри разбирането им за общата история и общите ценности на Европа. Това предостави на младите европейци връзка с богатото наследство на техния континент.

В настоящата оценка на ЗЕН, която се основава на обратна информация от заинтересованите страни и преглед на документи, се разглежда напредъкът на инициативата по време на втората ѝ фаза (2018—2024 г.) и надгражда нейни предишни оценки. Целта на оценката е да се подобри ефективността и въздействието на инициативата. В съответствие с насоките на Европейската комисия за по-добро регулиране в оценката се разглеждат пет критерия: ефективност, ефикасност, съгласуваност, добавена стойност от ЕС и значение. **Въз основа на констатациите от оценката ще бъде определено бъдещето на ЗЕН, като се гарантира, че той ще продължи да бъде инструмент за съхраняване и изтъкване на общата история и ценности на Европа, а извлечените поуки ще спомогнат за подобряването на инициативата за следващата ѝ фаза след 2025 г.**

Оценката показва, че е осъществен значителен напредък, особено по отношение на повишаването на популярността на обектите и засилването на тяхното европейско значение. ЗЕН е добре съвместим с други инициативи на ЕС в областта на културното наследство, въпреки предизвикателствата при определянето на европейската идентичност. С въвеждането на знака бяха укрепени мрежите между обектите на културно-историческо наследство, като се даде възможност за сътрудничество и обмен на знания, което не би било постижимо само с усилия на национално равнище. Знакът също така улесни достъпа на обектите до финансиране от ЕС.

ЗЕН беше съгласуван с приоритетите на ЕС, като например устойчивост, цифрови иновации и приобщаване. Беше постигнат също така напредък в подобряването на достъпността и в областта на равенството между половете, въпреки че напредъкът по

отношение на изпълнението се различава в отделните обекти. В оценката се подчертава необходимостта от по-ясни насоки и практически инструменти за обектите с цел по-добро интегриране на европейското измерение. Външни фактори, като пандемията от COVID-19, възпрепятстваха инициативата, но същевременно насърчиха иновациите, по-специално чрез използването на цифрови технологии.

2. Състояние на развитие на действието

Между 2018 и 2024 г. инициативата за Знака за европейско наследство (ЗЕН) се разшири значително, като броят на отличените със знака обекти достигна 67 през 2024 г. Това разширяване, особено в Централна и Източна Европа, направи знака по-приобщаващ и откри по-широк кръг от европейски истории и идентичности. Разнообразието от отличени обекти на културно-историческо наследство също се увеличи — от подводни археологически обекти като тези на Азорските острови до нематериално културно наследство като Zdravlijca (Здравлица), представляващо европейската Пролет на народите. В транснационални проекти като Cisterscapes (Цистерциански пейзажи), включващи множество държави, е отразен по-взаимосвързан подход към европейското наследство. Образователната ангажираност и информирането на обществеността се засилиха, като в много обекти бяха разработени програми, насочени към теми като демокрацията и културното многообразие. Така например кампусът Seminaarinmäki (Семинаринмаки) във Финландия достига над 8 000 студенти годишно чрез своята дейност, а Ventonene (Вентотене) в Италия е домакин на семинари относно европейския федерализъм. Пандемията от COVID-19 възпрепятства физическите събития, но ускори преминаването към използване на цифрови инструменти. Много обекти се пренасочиха към онлайн обиколки и виртуални семинари, за да поддържат обществената ангажираност, дори това да представляваше предизвикателство по отношение на достъпността и личния контакт. Със създаването на Бюрото за Знака за европейско наследство през 2023 г. се формализира мрежата от обекти със ЗЕН, която насърчи сътрудничеството, споделянето на най-добри практики и подкрепата за по-малките обекти. Чрез тази структура се подобриха комуникацията и изграждането на капацитет, както и се засили чувството за споделена идентичност между обектите, а инициативи като Европейските дни на наследството улесниха съвместните образователни и културни програми.

3. Констатации от оценката: Успехи и предизвикателства

В настоящата оценка на Знака за европейско наследство (ЗЕН) за периода 2018—2024 г. се предоставя ценна информация относно ефективността на инициативата, предизвикателствата, свързани с нея, и областите за бъдещо подобрение. Оценката е съсредоточена върху ключови критерии като ефективност, ефикасност, съгласуваност, добавена стойност от ЕС и значение, като в нея се разглеждат както успехите, така и областите, които изискват внимание, за да се засили въздействието на програмата.

Ефективност

ЗЕН се оказа ефективен в няколко ключови области, по-специално в повишаването на популярността на обектите на културно-историческо наследство в европейски план. При над 60% от изследваните обекти се съобщава за увеличаване на броя на посетителите след отличаването със знака, което също така е довело до по-голямо участие в инициативата от страна на местните общности и по-широко признаване на европейското значение на обектите.

Отличаването със знака спомогна да се подобри местният туризъм и донесе ползи на местните икономики. Освен това ЗЕН оказа положително въздействие в образователен план, като много обекти започнаха да предлагат иновативни програми, в които посетителите, особено по-младите поколения, се свързват с общата европейската история и общите европейски ценности чрез работилници, семинари и цифрови инструменти като виртуални обиколки и мултимедийно представяне. Въпреки това възникнаха също предизвикателства. За много обекти се оказа трудно да определят и демонстрират ясно понятието „европейско значение“. Този проблем беше особено очевиден в случаите, когато местната или регионалната история се припокрива с по-широкообхватната европейска история, което затруднява обектите да изразят своето уникално значение в контекста на европейската история.

В оценката се препоръчва Европейската комисия да предостави по-ясни насоки и примери, за да помогне на обектите кандидати да узнаят как да демонстрират своето европейско значение. Освен това на Комисията беше предложено да обмисли въвеждането на нов двуетапен процес на подбор: първи етап, съсредоточен върху проверката на европейското значение на обектите кандидати, и втори — върху оценката на предложенията за проекти и оперативните планове. Този подход ще рационализира кандидатурите и ще гарантира, че се избират само обекти с ясна връзка с Европа.

Ефикасност

Оперативната ефикасност на ЗЕН като цяло е висока, но в оценката се акцентира върху области, в които административната тежест може да бъда намалена чрез подобрения. Настоящият двуетапен процес на подбор, включващ както национален предварителен подбор, така и подбор на равнище ЕС, се счита за донякъде излишен, особено когато обектите не отговарят на критерия за европейско значение. Оптимизирането му в едноетапен процес би подобрило ефикасността като се намали дублирането. Освен това беше установено, че поради сложността на административните задачи, включително изискванията за отчетност и мониторинга на обектите, са нужни подобрения в тази област. Системата за мониторинг функционира по-скоро като преглед на представянето, отколкото като цялостна оценка, и беше отправен призив за по-ясни насоки и общи показатели за оценка на обектите. Освен това националните квоти за подаване на кандидатури, които ограничават всяка държава членка до един обект за всяка година на подбор, първоначално бяха полезни, но станаха ограничаващи, тъй като все повече държави проявяват интерес.

В оценката се препоръчва тези квоти да бъдат преразгледани, за да се отговори на нарастващия брой обекти на културно-историческо наследство, които са кандидати за ЗЕН, като по този начин се гарантира, че разширяването на програмата съответства на увеличаващите се амбиции във връзка с нея.

Съгласуваност

ЗЕН се отличава в сферата на културната политика на ЕС поради акцента си върху символичната стойност на обектите на културно-историческо наследство и тяхната роля в насърчаването на европейската идентичност и единство. За разлика от други програми като световното наследство на ЮНЕСКО или Европейските дни на наследството, които са съсредоточени върху материалното наследство или опазването на културата, със ЗЕН се подчертава историческото и символичното значение на обектите за популяризирането на общите европейски ценности. По този начин се укрепва проектът на ЕС за интеграция и се засилва посланието за европейското единство. Съществуват обаче припокривания с

други инициативи на ЕС, като например културните маршрути на Съвета на Европа, които също имат за цел да се популяризира европейското наследство. Въпреки че ЗЕН е съсредоточен върху европейската интеграция, в оценката се посочва рискът от разпокъсаност между културните програми на ЕС.

Беше предложена възможността да се развият по-силни полезни взаимодействия между ЗЕН и други дейности на ЕС, като например „Еразъм+“ и програмата „Европа за гражданите“, за да се насърчи сътрудничеството между програмите и да се увеличи максимално въздействието на знака. В оценката също така се отбелязва, че ЗЕН би могъл да бъде съгласуван по-добре с приоритетите на ЕС, като например устойчивостта и цифровите иновации. Тъй като ЕС все повече отдава приоритет на тези области, ЗЕН дава възможност да се насърчават цифровата достъпност и екологичните практиките в областта на културно-историческото наследство. В обектите вече се възприемат устойчиви практики, като например използването на енергийноефективни технологии и инициативи за устойчив туризъм, но тези усилия трябва да бъдат цялостно интегрирани в по-общата програма на ЕС. В оценката също така се препоръчва ЗЕН да бъде по-тясно интегриран в усилията на ЕС за културна дипломация. Като представя разнообразното наследство на Европа по света, ЗЕН би могъл да способства за укрепването на културната дипломация на ЕС и насърчаването на европейските ценности в световен мащаб.

Добавена стойност от ЕС

Чрез ЗЕН се създаде общоевропейска мрежа от обекти на културно-историческо наследство, които имат общи цели и са част от съвместни дейности. Създаването на Бюрото за Знака за европейско наследство през 2023 г. спомогна за укрепването на тези мрежи чрез предоставяне на логистична и финансова подкрепа и подкрепа за популяризиране. Знакът улесни провеждането на съвместни проекти, включително изложби, образователни програми и общи културни инициативи, чрез които се насърчиха трансграничните партньорства и обменът на най-добри практики.

Друга ключова добавена стойност е достъпът до финансиране от ЕС. ЗЕН служи като отличителен знак за надеждност, който прави обектите допустими за финансиране по програми като „Творческа Европа“, „Еразъм+“ и „Граждани, равенство, права и ценности“. По този начин беше дадена възможност на обектите да осъществяват проекти, свързани с опазването на културата, ангажирането на младите хора и междукултурния диалог. В оценката обаче се посочва, че по-малките обекти често срещат трудности при достъпа до тези средства поради сложните процедури за кандидатстване и ограничения административен капацитет. Въпреки успехите на ЗЕН на равнището на ЕС, неговата видимост на национално равнище остава ограничена. Някои обекти докладваха, че ЗЕН не е популяризиран в достатъчна степен в рамките на техните местни общности, както и че широката общественост продължава да не осъзнава неговото значение. За да се преодолее този проблем, в оценката се препоръчва започване на осведомителни кампании на национално равнище с цел повишаване на популярността на обектите със ЗЕН и на инициативата като цяло.

Значение

Значението на Знака за европейско наследство остава голямо, особено като се има предвид, че ЕС отдава все по-голямо значение на устойчивостта, цифровите иновации и приобщаването. Много обекти със ЗЕН интегрираха устойчивостта в своите действия, като

възприеха екологични практики и екологосъобразни проекти, които са в съответствие с целите на ЕС в областта на околната среда. Привеждането на ЗЕН в съответствие с Новата европейска програма за култура допълнително засилва значението му за насърчаване на социалното сближаване, икономическото развитие и демократичната ангажираност. Цифровите иновации са друга област, в която беше демонстрирано значението на ЗЕН. В много обекти беше възприето използването на цифрови платформи, чрез които се предлагат виртуални обиколки и онлайн ресурси, за да се привлече по-широка аудитория. Въпреки това между обектите съществуват различия в степента на прилагане на цифрови инструменти, като по-малките обекти са изправени пред по-големи предизвикателства в тази връзка. В оценката се препоръчва Комисията да продължи да подкрепя обектите при разработването на цифрови ресурси и осигуряването на достъп до тези инструменти за всички аудитории, включително хората с увреждания. ЗЕН също така продължава да бъде от голямо значение за насърчаването на социално сближаване и приобщаване, особено в контекста на Европа, която е изправена пред предизвикателства като миграцията и дискриминацията. В обектите, в които социалното приобщаване е включено към техните програми, се отчитат положителни резултати по отношение на достигането до по-слабо представени групи и насърчаването на междукултурния диалог.

Въпреки това в оценката се отбелязва, че изпълнението на мерки за приобщаване се различава значително сред обектите, и се препоръчва Комисията да насърчава програми, които са съсредоточени върху приобщаването и социалното сближаване в цялата мрежа.

4. Заключения и извлечени поуки

В оценката на Знака за европейско наследство (ЗЕН) за периода 2018—2024 г. се акцентира както върху успехите, така и върху предизвикателствата, като по този начин се предоставят поуки от ключово значение за бъдещето на инициативата. Констатациите ще послужат за насочването на ЗЕН към следващата му фаза, като чрез тях се гарантират трайният му успех и значение в променящия се културен и политически пейзаж.

Укрепване на критерия за европейско значение: Едно от основните заключения на оценката беше установяването на затрудненията при определянето на понятието „европейско значение“. Въпреки че чрез ЗЕН успешно се откроиха обекти на културно-историческо наследство, които представляват европейските ценности, много от тях срещнаха трудности в това да демонстрират как тяхното наследство е свързано с по-широкия европейски дискурс. В оценката се препоръчват по-ясни насоки за обектите кандидати и националните координатори, включително практически примери и семинари. Ключова препоръка беше да се въведе нов двуетапен процес на подбор: първи етап, в който се прави оценка на европейското значение на обекта, като по този начин се гарантира, че само обекти с ясна връзка с Европа преминават към втория етап, който е съсредоточен върху предложенията за проекти или оперативните планове.

Повишаване на ангажираността и достъпността в областта на цифровите технологии: В оценката също така се подчерта нарастващото значение на ангажираността в областта на цифровите технологии, особено за по-младата, технически грамотна аудитория. Пандемията от COVID-19 ускори прехода към цифрови платформи, но въпреки това прилагането на цифрови инструменти се оказа неравномерно в различните обекти. Някои обекти успешно развиха висококачествени цифрови преживявания, докато други не разполагаха с достатъчно ресурси. В оценката се призовава Европейската комисия да подкрепи създаването на приобщаващо и достъпно цифрово съдържание, включително чрез програми за обучение на управителите на обектите и предоставяне на възможности за финансиране за цифрови

инструменти. Основна препоръка беше да се осигури достъп до цифрови ресурси за всички аудитории, включително хората с увреждания.

Подкрепа за по-малките обекти и осигуряване на равнопоставеност: Друга ключова констатация е дисбалансът между по-големите и по-малките обекти, особено тези в селските райони, които често са изправени пред финансови и административни предизвикателства. В оценката се предлагат програми за изграждане на капацитет и схеми за наставничество в подкрепа на по-малките обекти, като по този начин бъде предоставена помощ за подобряване на тяхната дейност и повишаване на видимостта им. Поради дисбаланса в разпределението на обектите със ЗЕН между държавите, като по-големите държави имат повече обекти, беше подчертана необходимостта от по-целенасочени усилия, за да се гарантира, че всички държави — членки на ЕС, особено тези с по-малко ресурси, могат да участват пълноценно в инициативата.

Подобряване на механизмите за обратна връзка и процеса на подбор: При оценката бяха установени недостатъци в настоящите механизми за обратна връзка, особено по отношение на неуспешните кандидати. Много обекти съобщават, че са получили ограничена или недостатъчна обратна информация, което затруднява подобряването на бъдещите им кандидатури. В оценката се препоръчва предоставянето на по-подробна и персонализирана обратна информация, за да могат обектите да разберат по-добре своите недостатъци и да подобрят предложенията си. Освен това новият двуетапен процес на подбор би могъл да спомогне за подобряването на ефикасността и качеството на процеса на подбор.

Устойчивост и бъдещ растеж: Тъй като броят на обектите със ЗЕН нараства, в оценката се подчертава необходимостта от по-устойчива рамка за управление на разширяващата се мрежа. Опростяването на структурата на управление и осигуряването на подходящи ресурси се считат за решаващи за дългосрочния успех на инициативата. Също така правната рамка би могла да бъде адаптирана, за да се даде възможност за по-голяма гъвкавост при избора на обекти, като се премахне правилото за един обект на държава с цел да се насърчат повече държави членки да участват. В оценката също така се препоръчват по-силни механизми за мониторинг с цел проследяване на дългосрочното въздействие на инициативата.

Полезни взаимодействия с други програми на ЕС: В оценката бяха установени възможности за повече полезно взаимодействие с други програми на ЕС като „Творческа Европа“, „Еразъм+“ и „Европа за гражданите“. Чрез по-тясно съгласуване на ЗЕН с тези инициативи Европейската комисия би могла да създаде единна стратегия за популяризиране на европейското културно наследство, като укрепи връзките между обектите на културно-историческо наследство и по-широките културни, образователни и социални инициативи в целия ЕС.

В заключение, оценката на ЗЕН предоставя важна информация за напредъка и потенциала на програмата. Въпреки че със ЗЕН беше постигнат значителен напредък в повишаването на видимостта на европейското наследство и насърчаването на междукултурния диалог, продължават да съществуват предизвикателства при определянето на понятието „европейско значение“, в областта на цифровите технологии и при осигуряването на равнопоставеност в цялата мрежа. Чрез усъвършенстване на процеса на подбор, подобряване на цифровите инструменти и осигуряване на подкрепа за по-малките обекти ЗЕН може да продължи да се развива и да играе ключова роля за опазването и популяризирането на общото наследство и общите ценности на Европа.